



מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

האלימות המגדרית ככלי אסטרטגי במתקפת ה-7 באוקטובר: כשל ההבנה המודיעינית לי שפילריין נהרי

מבט מבס"א, מס' 2,342, 4 במאי 2025

תקציר: מערכת המודיעין הישראלית כשלה בהבנת האלימות המגדרית שבוצעה על-ידי חמאס במהלך מתקפת ה-7 באוקטובר. אתגר ההבנה מתייחס להמרת מידע גולמי לתובנות משמעותיות המסייעות לקבלת החלטות אסטרטגיות ומבצעיות. האתגר אינו נובע רק ממחסור במידע, אלא גם מהיכולת לנתח, לזהות דפוסים, ולמנוע טעויות הנובעות מהטיות קוגניטיביות וממכשולים מתודולוגיים. חמאס השתמש באלימות מגדרית כאסטרטגיה מודעת שנועדה לפגוע באוכלוסייה האזרחית הישראלית, לערער את תחושת הביטחון החברתי, ולזרוע אימה בקרב החברה הישראלית. כשל ההבנה בא לידי ביטוי באי זיהוי כוונות ומהלכי חמאס קודם למתקפה, ובקושי להתמודד עם מאמצי ההכחשה של חמאס ותומכיו במערכת הבינלאומית לאחריה.

אתגר ההבנה במודיעין מתייחס להמרת מידע גולמי לתובנות משמעותיות המסייעות לקבלת החלטות אסטרטגיות ומבצעיות. האתגר אינו נובע רק ממחסור במידע, אלא גם מהיכולת לנתח, לזהות דפוסים ולמנוע טעויות הנובעות מהטיות קוגניטיביות ומכשולים מתודולוגיים. מערכות מודיעיניות כיום פועלות בסביבה מרובת אמיתות, שבה ההכרעה על מהימנות המידע מורכבת מאי-פעם. קבלת החלטות מודיעיניות אינה רק שאלה של גישה לנתונים אלא גם של הבנת משמעותם והשלכותיהם.

אחד הכשלים של מערכת המודיעין הישראלית באירוע ה-7 באוקטובר היה אי ההבנה והזיהוי של האלימות המגדרית כמרכיב אסטרטגי בתוכנית הלחימה של חמאס. המידע אודות השקפת העולם של חמאס, הכוללת דיכוי נשים ושימוש בהן ככלי לוחמה פסיכולוגי, היה זמין לפני המתקפה. קיימות עדויות רבות לכך שקבוצות טרור אסלאמיסטיות אחרות, כמו דאע"ש, השתמשו באונס ככלי לשבירת חוסן קהילתי, אך לא היה ניתוח מספק שהסיק כי דפוס זה עשוי להתקיים גם במתקפה על ישראל. כשל זה מצביע על חוסר היכולת לזהות דפוסים היסטוריים דומים ולחברם למודלים לחיזוי.

מעבר לנזק הפיזי הישיר, חמאס השתמש באלימות מגדרית הכוללת מעשי אונס, התעללות מינית ורצח תוך שימוש באלימות מכוונת ושיטתית ככלי לוחמה פסיכולוגי

ואסטרטגי. מעשים אלו לא היו תוצאה אקראית של כאוס בשדה הקרב, אלא אסטרטגיה מודעת שנועדה לפגוע באוכלוסייה האזרחית הישראלית, לערער את תחושת הביטחון החברתי ולרוע אימה בקרב החברה הישראלית. חרף תיעוד של דפוסים דומים בסכסוכים קודמים, מערכת המודיעין הישראלית לא העריכה מראש את האפשרות שחמאס ינקוט בטקטיקות כאלה ולא הכינה תרחישים מתאימים למניעה, להרתעה או לתגובה בזמן אמת.

משך שנים נשען המודיעין הישראלי על הנחה כי אימים ישירים ומוחשיים, כמו מתקפות רקטות ופיגועי התאבדות, הם הסכנות המרכזיות שיש להתמקד בהן. גישה זו גרמה להערכת חסר של טקטיקות עקיפות יותר, אך הרסניות לא פחות, כגון אלימות מינית המכוונת לרוע אימה ולהחליש קהילות. פשעים מגדריים המשמשים כאמצעי לחימה, אינם רק התקפות נגד הקורבנות הישירים אלא גם נשק אסטרטגי המכוון לערעור תחושת הביטחון הלאומית.

מערכת המודיעין הישראלית סבלה מקיבעון מחשבתי, שהתבטא בהנחה שאלימות מינית היא תופעת לוואי של כאוס בשדה הקרב ולא כלי לוחמה מתוכנן מראש. בנוסף, אפקט העיגון – נטייה להתבסס על הערכות קודמות ולהתעלם ממידע חדש הסותר אותן – הוביל לכך שהתפיסות הקיימות בנוגע ללוחמה של חמאס לא כללו את ההיבט של טרור מגדרי. על אף שהיו עדויות ברורות לכך שארגוני טרור אחרים השתמשו בטקטיקות דומות, המשיך המודיעין להניח כי חמאס יתמקד בעיקר במתקפות קינטיות ולא במלחמה פסיכולוגית המבוססת על אלימות מינית.

הבנה לקויה נוספת הייתה אודות האידיאולוגיה של חמאס המבוססת על פרשנות קיצונית של האסלאם, המקדמת תפיסות של שליטה גברית ודיכוי נשים. בעוד שהמודיעין הכיר בתפיסות אלו בהקשר של חמאס ככוח שלטוני ברצועת עזה, הוא לא קישר אותן לממד הצבאי-אסטרטגי של הלחימה. חמאס נתפס כגורם פוליטי, ולכן לא זוהתה ההקצנה המשמעותית בשיטות הפעולה שלו. ההתבטאויות הרשמיות של חמאס לאורך השנים, כמו גם פרסומים בערוצי התעמולה שלו, הצביעו על תפיסה שבה השפלת נשים יהודיות מהווה 'נקמה' וכיבוש סימבולי.

מערכת המודיעין הישראלית לא פירשה נכונה את העדויות הללו, מאחר שהן נתפסו כחלק מהשיח הדתי הכללי של חמאס ולא כאיום טקטי. בניגוד למודלים מודיעיניים שפותחו לזיהוי פיגועי טרור קונבנציונליים, לא הייתה קטגוריה אנליטית שהתייחסה לאלימות מגדרית ככלי לחימה אסטרטגי. כתוצאה מכך, פיגועים ממוקדים נגד נשים ישראליות לא זוהו כסיכון ייחודי, אלא הוטמעו בתוך קטגוריות רחבות של "טרור פלסטיני".

העדויות הללו יכלו להוות אינדיקציה מקדימה לכך שחמאס עלול להשתמש באונס ובאלימות מינית ככלי להטלת אימה. אך מערכת המודיעין הישראלית ניתחה מרכיבים אלו בעיקר בהקשרי שליטה פנימית ברצועת עזה ולא כאיום חיצוני אסטרטגי.

לא הופנמה ההבנה שהפצת תיעוד הפשעים יכולה לשמש ככלי הפחדה במרחב הדיגיטלי. לא נותח כיצד הסביבה הדיגיטלית המודרנית מאפשרת לחמאס להשתמש בתיעוד האלימות ככלי הפחדה גלובלי. כלומר, ההבנה ששימוש בתמונות וסרטונים של אונס ורצח נשים יהפוך לכלי טרור מודרני בעידן הרשתות החברתיות לא עוגנה מספיק בהערכות המודיעין.

מערכת המודיעין הישראלית לא שילבה מומחי מגדר וקרימינולוגיה באופן שיטתי בנייתוח האיומים מצד חמאס. מומחים כאלו היו יכולים לזהות דפוסים מוקדמים בהתנהלות הארגון, לזהות תהליכים פנימיים המאפשרים לגיטימציה של פשעים מגדריים ולספק

התרעות מעמיקות יותר. במקום זאת, הניתוחים המודיעיניים נעשו תוך שימוש בגישות מסורתיות של הערכת איומים ביטחוניים, שלא התחשבו במגמות עמוקות של טרור מבוסס-מגדר.

לאחר המתקפה נתקלה ישראל בהכחשה נרחבת של מקרי האלימות המגדרית מצד חמאס, ארגונים בינלאומיים וגופי תקשורת עוינים. קמפיינים של דיסאינפורמציה הופצו במהירות, והמידע שהובא ממקורות ישראליים זכה לספקנות מוגברת, מה שהקשה על יצירת נרטיב גלובלי אפקטיבי. המודיעין הישראלי לא היה ערוך מספיק למאבק בזירה התודעתית, מה שהשפיע על הדרך שבה פירשה הקהילה הבינלאומית את הפשעים. הכשל היה לא רק בהוכחת עצם קיום הפשעים, אלא גם באי-זיהוי מוקדם של המאמצים המכוונים מצד חמאס לייצר חוסר אמון בגרסה הישראלית.

תופעה זו אינה ייחודית לסכסוך הנוכחי. גם במלחמות הבלקן וברואנדה נתקלו הקורבנות בקמפיינים של הכחשה והקטנה מצד גורמים פוליטיים. מול הדיסאינפורמציה, מערכת המודיעין הישראלית לא הצליחה להגיב במהירות מספקת, דבר שאפשר לארגונים פרו-פלסטיניים להשתלט על השיח העולמי ולערער את אמינות הדיווחים הישראליים.

המודיעין פעל מתוך הנחה שהצגת עובדות מוצקות תספיק כדי לבסס את המציאות בשיח הציבורי, אך לא הבין שבעידן של פוסט-אמת, האמת עצמה נתונה למניפולציה. כשל נוסף היה בהבנת האופן שבו דיסאינפורמציה משתלבת בנרטיב הקיים של קבוצות אנטי-ישראליות. כלומר, המודיעין לא העריך כראוי כיצד גורמים בינלאומיים ינצלו את ההתקפה להפקת קמפיינים להכחשת האלימות, אף שהייתה זו טקטיקה מוכרת מסכסוכים מהעבר.

יש צורך בשינוי תפיסתי בפרדיגמות של ניתוח איומים, כך שאלימות מינית וטרור מבוסס-מגדר יוכרו כחלק בלתי נפרד מהערכות המודיעין. הרחבה זו תאפשר הבנה מעמיקה יותר של מנגנוני הטרור הפסיכולוגיים ארוכי הטווח שמטרתם לערער את החוסן החברתי. בנוסף, יש לחזק את מנגנוני איסוף הנתונים והניתוח באמצעות יצירת מסגרות הממפות דפוסים גלובליים של אלימות מגדרית, כך שניתן יהיה להחיל אותם על הערכות איומים עתידיות ולזהות סיכונים מבעוד מועד.

בעידן של פוסט-אמת ודיסאינפורמציה, יש לפתח אסטרטגיות מתקדמות להתמודדות עם מניפולציות מידע ונרטיבים כוזבים, תוך מעבר מגישה המתמקדת בהצגת עובדות בלבד אל גישה פרואקטיבית, אשר מתמודדת עם השפעותיהם של נרטיבים מוטעים ומבססת מענה מודיעיני ותודעתי מהיר בזירה הבינלאומית.

התפיסה הביטחונית הישראלית צריכה להכיר בכך שאלימות מגדרית אינה רק תופעת לוואי של מלחמה אלא כלי לוחמה אסטרטגי בפני עצמו. שינוי התפיסה חיוני להבנה טובה יותר של דפוסי הלחימה של ארגוני טרור ולהיערכות נכונה יותר לעתיד.

לי שפילריין נהרי חוקרת במסגרת התואר השני באוניברסיטת בר-אילן את התגובות הבינלאומיות לאלימות המגדרית בשביעי לאוקטובר, ויועצת ניהול סיכונים בחברת EBA & Co.